

pedig „természetes adottság”. (245. p.) S hogy a Ricœur-tematika s a filozófus emléke méltó befejezést kapjon a kötetben is, a szerkesztők Jeney Éva búcsúsorait csatolták a ciklusba, *A bölcselő halott, a metafora él* címmel.

A mű újabb unikalitását igazolja az a körkörös szerkesztési mód, mellyel a szerkesztők keretbe helyezték a bölcsész írásait. Jeney Éva nagyrabecsült mentorának, korunk kiváló irodalomtörténészének, Szegedy-Maszák Mihály-nak születésnapjára készült köszöntő soraival indult a kötet, s a róla írt nekrológ olykor lírikus soraival záródik, melyben egy kiváló irodalomelméleti gondolkodó is búcsúzott alig 56 évesen a magyar irodalom palettájáról: „Olyan az ember, mint a lehelet, napjai, mint az átfutó árnyék. De a kis felhők fölött, kívül az időn, hát ha valóban kezdet fognak korokon át a nagyok. Megnyugtató volna.” (257. p.)

A szerkesztők dicséretes kutatómunkáját igazolja két előadás vázlata: *Merre vezet a tere-lőút?* és *Gera György és a francia irodalom*. Ez utóbbiak Jeney Éva kéziratból közölt jegyzetei, melyek a *Művek-Fordítás-Kultúra*. A fordítás és kultúráközvetítés a klasszikus és a neolatin nyelvek, valamint a magyar nyelv viszonylatá-ban című előadáson hangzottak el.

A Szerkesztői utószó Filep Tamás Gusztáv irodalomtörténész sorai, aki nem csupán a tanulmányíró munkásságát és a jelen kötet célját hivatott igazolni, valamint keretbe helyezni, hanem minden elfogultság nélkül, annál mélyebb tisztelettel törekszik fel-felillantani a sorok között Jeney Éva egyéniségét, hangsúlyozva, hogy „személyisége nem ekvivalens munkái összességével”.

A szerző e kötetben megjelentetett tanulmányai olyan jelentőséggel bírnak a magyar irodalom és az erdélyi magyar kisebbség számára, melyek pótolhatatlanok maradnak a magyar-román, magyar-francia kultúrkapcsolatok, továbbá a fordításelméleti elgondolások terén. Félbemaradt munkái és kérdései a megfelelő továbbgondolókra várnak, akik a nyomdokaiba mernek lépni, hogy az olvasás és értelmezés cselekvés maradjon.

Prém Mónika

Bólya Anna Mária (szerk.): Néptáncszínház – és ami mögötte van. Tanulmányok a népzene, a néptánc és a színpadi tánc világából. Budapest, MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet–L'Harmattan Kiadó, 2025, 192 p.

A tanulmánykötet nyolc szerző nyolc írásán keresztül ad betekintést a néptáncszínház művészetének interdiszciplináris vizsgálatába. Tradíció és művészet viszonya (Bólya Anna Mária), színházelmélet és lélektan kapcsolata (Kovács Örs), a dráma mélylélektani elemzése (Györfly Ágnes), a népzene rendszerezéstörténete (Fehér Anikó), a táncnyelvek antropológiai analízise (Kavecsánszki Máté), a mesterségesintelligencia-használat transzhumán és poszt-humán táncelméleti elemeinek vizsgálata (Kovács Péter), Milloss Aurél koreográfiai zsenijének megrajzolása (Kővágó Zsuzsa), valamint a hiperfigyelmet és mélyfigyelmet ötvöző tánc-történeti oktatási tananyag kidolgozása (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Györfly Ágnes) széles látképpel szolgál a néptánc-történet kortárs diskurzusába bepillantani vágyó kultúreberek, de elméleti kutatók számára is. Utóbbiak különösen nagy haszonnal forgathatják a kötetet, hiszen a szerkesztési elv a téma művészetelméleti diskurzusba való beemelése, és egy tudományközi elemzési minta megadása volt. A kötet ezért tematikusan jól illeszkedik a Magyar Művészeti Akadémia „Művészet és elmélet” sorozatába. Mindemellett a tanulmányok széleskörű kultúrelméleti értelmezési lehetőségeket nyújtanak, mert a néptánc hagyományának és a magyar koreográfiai iskola alkotóinak elméleti, esztétikai, lélektani és rendszerezési kutatási irányait is bemutatják. A szaktanulmányok elméleti erőssége azonban nemcsak a színes tematikus válogatásban és a kifejtések interdiszciplináris diskurzusban való magabiztos mozgásában nyilvánul meg. A kötet ugyanis úgy nyit párbeszédet az egyes szaktudományok között, hogy közben a bölcséleti gondolkodás általános szervezőelemei is megmutatkoznak benne. Az alábbiakban három ilyen karaktert szeretnék kiemelni. Ezek a finom fogalmi meghatározások és megkülönbözteté-

sek jelenléte a szövegekben; az egymásra reflektáló, tanulmányokon átívelő gondolatok; valamint általános érvényű művészetelméleti konklúziók megfogalmazása.

A kötet „elméleti csemegeként” szolgál azok számára, akik kutatásaikban nagy hangsúlyt helyeznek a fogalmi differenciációkra. A tanulmányokban igen sok ilyen értelmezői gondolatmenetet találunk. Ez bizonyára a szerkesztési elvből következik, hiszen egyrészt kifejezett cél volt az interdiszciplináris vizsgálat és a népi táncanyagok értelmező elemzése (7. p.). Ugyanakkor a heterogenitás nemcsak tudományos cél, hanem teoretikus kiindulópont is egyben. Ez jól látszik az olyan finom magyarázatokból, mint amilyen néprajz és kulturális antropológia módszertani elkülönítése (Bólya Anna Mária, 10. p.), a repetitív és minimalista zene megkülönböztetése (Bólya Anna Mária, 13. p.), a néptánc reprodukálása és színházi művelése közti különbség (Kovács Örs, 29. p.), az antik görög dráma kifinomult jungiánus vizsgálati fókusza (Győrffy Ágnes, 39. p.), a Kodály-rend és Bartók-rend közti különbség megvilágítása a népdalgyűjtés rendszereseleméleti megértése érdekében (Fehér Anikó, 54–55. p.), a táncantropológia fogalmának jelentősége a táncnyelvek és az emberi test hatástörténeti kutatásában (Kavecsánszki Máté, 87. p.), a magyaros balett fogalma (Kavecsánszki Máté, 99. p.), az emberi és gépi táncszótárak különbségének elvi lehetősége-lehetetlensége (Kovács Péter, 127. p.), a poszthumán és transzhumán fogalmi különbsége (Kovács Péter, 128. p.), a színpadi cselekmény ritmikus-dinamikus megfogalmazása (Kövágó Zsuzsa, 143. p.) vagy a tanulásmódszertan két központi fogalmának, a hiperfigyelem és mélyfigyelem egymást kizáró eszméjének szukcesszivitás-elven alapuló meghaladása (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet-Győrffy Ágnes, 154. p.).

A kötet szövegkohéziós erejét bizonyítják az egyes tanulmányokon átívelő, egymásra reflektáló gondolatok, amelyek átjárást biztosítanak a szövegek közt, mintegy vitalizálva azt a dialógust, amelyet látszólag az olvasóközönség és a szakmai beszélgetések generálnak majd.

Valójában azonban dinamikus gondolatok már elindították a szakmai eszmecserét, mert túl lépnek a szövegek statikus egymásutániségán, és egymásra vonatkoztatható értelmezési mintázatokat mutatnak. Ez különösen fontos egy olyan kutatás bemutatásánál, amely nemcsak az addigi anyagokat, dokumentumokat vagy művészi alkotásokat kívánja összegezni, hanem szakmailag előrevetíti a diskurzust. Jó példa erre a Milloss Aurél koreográfusi munkáját feldolgozó három tanulmány (Kavecsánszki Máté, Kövágó Zsuzsa), mert továbbgondolási lehetőséget rejt, és ezzel megadja egy újabb tanulmány tematikus irányát. Ugyanígy megemlíthetjük a néptáncszínház lélektani kutatását célzó írásokat (Győrffy Ágnes, Kovács Örs). Ezek gondolati dinamizmusukkal egészen különleges csemegek a kortárs művészetelméletben. Témájuk tudományos jelentőségét nemcsak az interdiszciplináris kitekintés adja, hanem a vizsgálat tárgyválasztása is: a görög dráma, jelesül az *Elektra*. Az antik görög dráma esszenciaként őrzi a nyugati kultúra filozófiai és irodalmi gondolatait, és ezért a bölcsészettudomány origójaként tekinthetünk rá. Ennek pszichológiai elemzése olyan primordiális lelki összefüggéseket világít meg, amelyeknek kulcsszerepük van a kortárs mélylélektanban és a művészetelméletben egyaránt. Az a felismerés, hogy a drámai pillanatok a szereplők lelki folyamatainak kivetítései (Kovács Örs, 32. p.), egybecseng azzal a gondolattal, hogy a személyiségfejlődés szempontjából nagy jelentősége van az indulatok megjelenésének és feloldásának (Győrffy Ágnes, 39. p.). A részletes elemzés túllépné egy recenzió kereteit, de talán a fentiek jól példázák a gondolatok élénk tanulmányközi párbeszédét.

A kötet bölcsészettudományos diskurzust gazdagító harmadik jellemzője az általános érvényű művészetelméleti konklúziók megfogalmazása. Ezek szaktudományos precizitással levezetett következtetések, amelyek kiválóan beilleszthetők a bölcsészettudomány kortárs eszmecseréibe, vagy általános érvényük okán, vagy azért, mert ilyen megállapításokhoz nyitnak utat. A kötet első tanulmányában a falusi

kultúra kohéziós erejének kortárs táncművészeti diskurzusba helyezését végzi a szerző (Bólya Anna Mária, 10. p.), és ez azon az általános művészeti elven alapul, hogy a magasművészet mindig táplálkozott a tradicionális formákból és tartalmakból (Bólya Anna Mária, 10. p.). Az a felismerés, hogy a magyar néptánc dramatikusan művek létrehozására alkalmas (Kovács Örs, 32. p.), nemcsak a néptáncszínház elmélete szempontjából jelentős, hanem általános antropológiai és művészetpszichológiai diskurzusokba is jól beilleszthető. Hasonló módon – ráadásul az előző szempontot, a tanulmányközi gondolatiaságot is képviselve – érdemes megemlíteni azt a táncelméleti eszmét, amely szerint a szimbolikus közlés legősibb eszköze a test (Kavecsánszki Máté, 88. p.). Ez utat nyit egyebek közt a táncművészet és az architektípusos szimbólumelmélet közös kutatási teréhez, vagy a tánc és az önismereti folyamatok kapcsolatának vizsgálatához, ugyanakkor a dráma szimbólumörző funkciójának metaelméleti kutatásaiban is helye lehet. Ugyancsak kiváló a gondolat, hogy a dramatikusan táncban megjelenik az alkotó (a koreográfus), ezért ez már színházi produkció is egyben (Kavecsánszki Máté, 109. p.). Ehhez kapcsolódik Milloss Aurél bölcs és mélyértelmű koreográfiai „hitvallása”. Eszerint a művészet gyökere a természet belső ereje, és ezért figuratív kifejtés helyett lüktető életre van szükség a színpadon (Kóvágyó Zsuzsa, 143. p.). Milloss ebből a gondolatból arra a következtetésre jutott, hogy a vidéki tánctradíció elevensége nélkülözhetetlen a színpadon (Kóvágyó Zsuzsa, 141. p.). Ennek bizonyítékára egy olyan összetett táncnyelvet dolgozott ki, amely megfelel Bartók zenei világának, mert ugyanazokat az atavisztikus ösztönös erőket használja (Kóvágyó Zsuzsa, 148. p.). A felismerés külön metaelméleti tanulmány témáját adja, mert példájában a módszertani szintézis különleges eszmei felismerésekkel párosul. Ezeket egy célzott kutatás során lehetne részletesen áttekinteni, mert értékes filozófiai tartalmakat sejtetnek. Kiemelkedő példa továbbá a jó dráma időtlenségének gondolata, valamint a dráma tragédiájának törvényszerűségét hangsúlyozó kifejtés

(Győrffy Ágnes, 39. p.), amely alapvető drámaelméleti meghatározásokhoz vezeti az olvasót. Ugyanakkor, a tanulmány interdiszciplináris irányával összhangban, a mélylélektan felé is általános érvényű konklúziókat fogalmaz meg, amikor kijelenti, hogy az *Elektra* drámája trauma-kezelési mintául szolgál (Győrffy Ágnes 40. p.); a családi alapértékek krízishelyzetben spontán aktiválódnak (Győrffy Ágnes, 42. p.); illetve, hogy a hősök krízisei és megoldásai univerzális megoldási mintázatokként működnek a közönség számára (Győrffy Ágnes, 39. p.).

A népdalrendszerezés komplex Járdányi-féle módja (Fehér Anikó) a magyar kultúrtörténet kiemelkedő kincse. A zenei tartalom mély ismeretén alapul, ez adja zenetörténeti jelentőségét. Mindemellett általános rendszerelméleti követelményként is megállja a helyét, mert Járdányi Pál rendszerezési elve a lényeg megragadásán alapul (Fehér Anikó, 75. p.), amely minden bölcsészettudományos kutatás alapelve is egyben.

Művészetelméleti és filozófiai szempontból is nagy jelentőségű az a téma, amely a mester-séges intelligencia táncművészetben való alkalmazását vizsgálja (Kovács Péter). A tanulmány a 20. századi elméleti és gyakorlati filozófiai diskurzus szerves részét képező kérdéseket vet fel. Jelesül, hogy a posztmodern gondolkodásmódjának meghaladása vagy tánc-decentralizáló következménye, esetleg poszthumanista kontextusa (Kovács Péter, 128. p.) az emberi test kiborgi minőségét vetíti előre (Kovács Péter, 130. p.), és az értelmezői keretek újragondolására bátorít (Kovács Péter, 135. p.). Ez azonban nemcsak táncművészeti vonatkozásban lehet elméleti perspektíva, hanem általánosságban alkalmazható a mesterséges intelligencia bölcsészeti kutatásaiban.

Tanulásméleti kuriózumként tekinthetünk arra az oktatási anyagra, amely a hiperfigyelem és mélyfigyelem ötvözésén alapul (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Győrffy Ágnes). A projekt a mélyfigyelem és hiperfigyelem fókuszálási különbségeit az egymásba való átalakulás módszerével igyekszik összehangolni a megértési fázisokkal (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Győrffy Ágnes, 153. p.), és a szövegértésen kívül

az identitástudat kialakulásában is részt kíván vállalni (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Gyórfy Ágnes, 156. p.). A mély- és hiperfigyelem különbözősége a tanulási modellben a szukcesszivitás felől kerül értelmezésre. Ez a pedagógiai szemléletmód összhangban van a Z- és alfa-generációra különösen jellemző kreativitás elméleti kutatásának legfontosabb konklúziójával. Eszerint a kreatív cselekvés folyamata korántsem csupán a divergens gondolkodáson alapul, hanem a divergens és konvergens gondolkodás együttesen biztosítja a cselekvés sikerességét.

A néptáncszínház elméleti kérdéskörének vizsgálatával a kötet szerzői a néptánc autentikusságának tudományos értelmezői és kulturális értékörző munkáját egyaránt előkészítették. Mindemellett olyan széles diskurzuseretet teremtettek a néphagyomány mozgás- és gondolkodási formáinak vizsgálatához, amelyben magabiztosan mozoghatnak az egyes életműveket vagy dokumentumtárakat feldolgozó szakemberek éppúgy, mint a metaelméleti megalapozást végző kutatók. A kötet a kortárs tudományos diskurzus dinamikus és friss példája, amely a kutatói olvasóközönséget további eszmecserére inspirálja. Reméljük tehát, hogy folytatása következik!

Dergez-Rippl Dóra

Kontra Miklós: Angol és magyar nyelvészeti tanulmányok, Válogatott írások, 1980–2023. Studies in English and Hungarian Language Matters, Selected Papers, 1980–2023. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 2025, 318 p.

A kétnyelvű tanulmánykötet Kontra Miklós válogatott, 15 angol és 11 magyar nyelvű írását tartalmazza, amelyek 1980 és 2023 között jelentek meg, nem kis részben olyan folyóiratokban, amelyek a magyar olvasóközönség számára nem vagy csak nehezen hozzáférhetők. A szerzői előszóból megtudjuk, hogy mi motíválta a kötet összeállítását és az adott írások kiválasztását, továbbá a szerző több tanulmány-

hoz is kiegészítést, magyarázatot fűz, reflektál a megjelenés óta történt esetleges változásokra. Az első 17 tanulmányt a szerző maga rendezte négy fejezetbe, melyek elsősorban a nyelvkontaktus, a nyelvpedagógia és a nyelvpolitika témakörére fókuszálnak. Az utolsó, ötödik fejezetben kapnak helyet azok az írások, amelyek Vasváry Ödönre, Ország Lászlóra, Michael Clyne-ra és az amerikai magyarokra emlékeznek, valamint köszöntik Herman Józsefet és Rozsnyai Bálintot, beszámolnak Ács Gedeon emléktáblájának avatásáról a dél-baranyai Csúzában, a chicagói Szathmáry Lajos Ilia Mihálynak Szegedre küldött hangosleveléről, és Harold B. Allen amerikai nyelvész két debreceni látogatásáról. A kötet végén névmutató, valamint magyar és angol tárgymutató is található.

Az első tanulmány (*Do not people say such things?*) önálló fejezetet alkot, egy angol szintaktikai jelenséget – a tagadó kérdésekben a *not* tagadószó helyét – vizsgál szociolingvisztikai megközelítéssel, azaz különböző nyelvi (határozatlan névmások, határozószók, az *it* névmás pozíciója, az alany hossza) és társadalmi (a beszédhelyzet, a megszólított személy) változókat is figyelembe véve. A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a leíró nyelvészek által nyelvtanilag helytelennek vagy nem létezőnek minősített szerkezetet (pl. *Do not people say such things?*) is használhatják a brit angol anyanyelvi beszélők egy-egy adott kontextusban.

A következő fejezet négy magyar–angol nyelvi kontaktusjelenségre fókuszál. Az első tanulmány (*Hungarians turned gateniks in 1990*) azt mutatja be, hogy az angol *-gate* utótagot az 1990-es évek elején kölcsönözte a magyar nyelv és rohamosan sok szóhoz is hozzákapcsolta. A fejezet második tanulmánya (*The messy phonology of Hungarians in South Bend: A contribution to the study of near-mergers*) egy fonológiai- fonetikai vizsgálat, amelynek fő kérdése az, hogy mi történik az egyes magyarországi nyelvjárásokban meglévő zárt és nyílt e különbségével (pl. *ment* 'a megy múlt idejű alakja' szemben a *mɛnt*-tel, aminek jelentése 'ő most vkit/vmit veszélyből kiszabadít') az amerikai magyarok beszédében. A szerző bemutat-